

Het verschil tussen ‘het mijn en dijn’ volgens ‘Jan met de pet’

Filosofie voor ‘dummies’

Eric Mantelaers en Martijn Zoet

Modellen en theorieën

“De Leer van het Gewekte Vertrouwen: Agency avant la lettre?” vroeg Dassen zich af in zijn artikel in het MAB van september 1989. In 1926 introduceerde Limperg zijn leer van het gewekte vertrouwen, de vertrouwensleer. Volgens Limperg is de accountant de vertrouwensman van de onpersoonlijke maatschappij, van de spaarder en van andere belanghebbenden die niet zijn opdrachtgevers zijn. Het Rijnlands model past bij deze vertrouwensleer. Dit model komt uit de West-Europese traditie en is gebaseerd op samenwerking, coöperatie en gezamenlijke waardecreatie, waarbij de belangen van alle stakeholders van een organisatie in acht worden genomen. De agency theorie is naast de vertrouwenstheorie een andere theorie voor de behoefte van de accountantscontrole. Het Angelsaksisch model gaat nauw samen met deze agency theorie. De agency theorie verklaart de behoefte aan accountantscontrole vanuit de tegengestelde belangen tussen management en aandeelhouders. Het Angelsaksisch model dat steeds meer de plaats inneemt van het Rijnlands model is een ander economisch model en is vanuit Noord-Amerika en Groot-Brittannië naar Europa overgewaaid. Beursgenoteerde bedrijven zijn steeds meer geneigd om de aandeelhouderswaarde te vermelden als zij grote aandeelhouders met een financiële achtergrond hebben, of wanneer deze aandeelhouders een Angelsaksische nationaliteit hebben. Het Angelsaksisch model is gebaseerd op marktwerking, concurrentie en eigen belang.

Eigenlijk doet de accountant een uitspraak over de vraag of de onderneming goed onderscheid heeft gemaakt tussen ‘het mijn en dijn’

Rules based of principles based?

Of we nu uitgaan van de ene of de andere theorie, dan wel van de confrontatie tussen beiden door Dassen (1989), gepoogd wordt de kwaliteit van accountantsdiensten te stimuleren met regelgeving. Regelgeving, niet specifiek regelgeving voor accountants, kan 1) rules based of 2) principles based zijn. Vaak is er sprake van een combinatie. Het principe gaat over onafhankelijkheid (in wezen en in schijn). Een voorbeeld van concrete regelgeving in dit kader is de Vordering inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO),

waarin bijvoorbeeld in het kader van ‘Geschenken en gastvrijheid’ een (grens)bedrag wordt genoemd van € 100 (indien een geschenk met een waarde van meer dan € 100 als verwaarloosbaar of onbeduidend zou kunnen worden aangemerkt, dient de eindverantwoordelijke accountant onder andere te onderbouwen waarom dit geschenk verwaarloosbaar of onbeduidend is). Waar gaat het nu om bij accountants? Is het primaire doel dat zij 1) de regeltjes en/of 2) de principes naleven, of 3) moet de gebruiker van accountantsdiensten kunnen vertrouwen op de verantwoording waaraan de accountant zijn oordeel heeft verbonden?

Accountantsdiensten worden verlangd in veel situaties en bij meerdere en verschillende soorten verantwoordingen en afrekeningen. Een vaak voorkomend voorbeeld is natuurlijk de (wettelijke) controle van de jaarrekening, waarbij de accountant in de vorm van een controleverklaring (die inhoudelijk kan verschillen) aangeeft in welke mate de gebruiker erop mag vertrouwen of de jaarrekening een getrouw beeld van de werkelijkheid geeft. Eigenlijk doet de accountant een uitspraak over de vraag of de onderneming in haar jaarrekening een goed onderscheid heeft gemaakt tussen ‘het mijn en dijn’.

Op de keper beschouwd wordt diezelfde vraag ook opgeworpen als de accountant gevraagd wordt een verklaring af te geven in het kader van een NOW-subsidie. Aan de hand van deze verklaring zou de gebruiker moeten kunnen bepalen of de subsidievragende onderneming niet méér claimt dan hem op basis van de vigerende regelgeving zou mogen toekomen. Als we vervolgens kijken naar de wet- en regelgeving waarmee de NOW-regelingen omgeven zijn, treffen we daar overwegend 'rules based' regels aan. Hierbij kan gedacht worden aan het minimale omzetverlies van 20%, of een vergoedingspercentage van 80% van de loonsom.

Regels kunnen inhoudelijk zijn, maar kunnen ook – als ze betrekking hebben op bijvoorbeeld fraude en moraliteit - van principiële aard zijn. Stel dat bij één van uw klanten die NOW-subsidie heeft aangevraagd het geld spreekwoordelijk tegen de plinten klotst. Als accountant wordt u gevraagd de subsidie-afrekening te controleren en te voorzien van een verklaring. Aangezien de onderneming en de aanvraag voldoen aan alle (formele) vereisten komt u (uiteraard) tot een schone verklaring die er uiteindelijk toe leidt dat de onderneming de aangevraagde subsidie volledig krijgt toegekend en uitbetaald. Maar wat als 'Follow the Money' of een vergelijkbaar instituut over tijdje openbaar en inzichtelijk maakt welke organisaties uitermate ruim 'in de slappe was' zaten, terwijl ze in het kader van de NOW toch gesubsidieerd zijn? Nou, hoor ik u denken, het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) heeft aangegeven 'dat de accountant niet hoeft na te gaan of de werkgever zich aan het moreel appel heeft gehouden, maar dat van de accountant wordt verwacht dat hij toetst of de werkgever zich aan de voorwaarden houdt'.

Waar was de accountant dan? Hoe kan het toch gebeuren dat er zoveel fouten worden gemaakt?

Maar wat gaat 'Jan met pet' hiervan vinden? Als accountant zou je inderdaad kunnen wijzen op het feit dat het Ministerie heeft aangegeven dat het moreel appel geen onderdeel was de controlewerkzaamheden. Dat lijkt een beetje op de situatie waarin een accountant vorige maand een goedkeurende controleverklaring heeft afgegeven bij een jaarrekening van een bedrijf dat afgelopen week in nieuws kwam met een enorm grote fraude of met de boodschap dat een faillissement nabij is. Jan 'met of zonder pet' zal er weinig begrip voor kunnen opbrengen dat een onderneming waarbij vorige maand nog een schone verklaring is afgegeven, afgelopen week failliet gaat of de krant haalt met een megafraude. Waar was de accountant dan, zal gezegd worden. Hoe kan het toch gebeuren dat er zoveel fouten worden gemaakt, aldus het maatschappelijk verkeer. De accountant stond erbij en keek ernaar. Een accountant zal zich ook rekenschap ervan moeten geven dat iets wat vandaag gangbaar en geaccepteerd lijkt, over een tijdje niet meer geaccepteerd wordt. Op dagelijksstandaard.nl constateert Verhoef (2014) dat de Nederlandse verzorgingsstaat onhoudbaar is geworden. Een sprekend voorbeeld hiervan aldus Verhoef (2014) is het feit dat de Nederlandse overheid miljoenen euro's overmaakt aan ouderen met kinderen die in landen als Marokko en Turkije wonen. Ieder jaar weer. Er is geprobeerd om de hoogte van het bedrag van de kinderbijslag te

beperken in landen buiten de EU, maar daar heeft de Amsterdamse rechtbank een stokje voor gestoken.

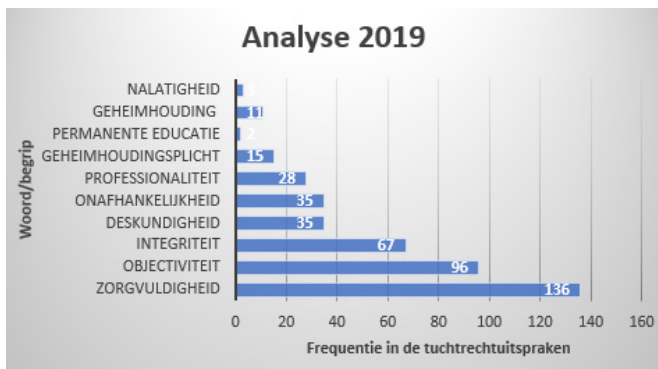
Zekerheid omtrent 'mijn en dijn'

Het onderscheid tussen goed en fout, of tussen 'mijn en dijn' is enerzijds niet zwart-wit en niet voor iedereen hetzelfde. Anderzijds verschuift die scheidslijn ook door de tijd heen. Van accountantswege vinden we het belangrijk om helder te hebben hoeveel zekerheid we geacht worden te leveren. Een redelijke mate van zekerheid wordt in de begrippenlijst van de Standaarden gedefinieerd als een hoge, maar niet absolute mate van zekerheid. Begrijpelijk, maar hoeveel beperkter is de beperkte zekerheid ten opzichte van de redelijke mate van zekerheid? Of (theoretisch) nog scherper gesteld, hoe verhoudt de beperkte van zekerheid in geval van Standaard 2400 (beoordelingsopdrachten) zich tot de beperkte mate van zekerheid bedoeld in Standaard 3900N (NOW assurance)? Waar dit onderscheid al moeilijk is voor accountants en accountancystudenten, is het nagenoeg onmogelijk om dit uit te leggen aan de buitenwereld. Daarbij dient zich overigens meteen de vraag aan of dergelijke nuances relevant zijn voor 'Jan met de pet'.

Tuchtuitspraken

Accountants die zich niet aan de regels houden worden berecht door de tuchtrechter. In het kader van zijn bachelor scriptie heeft Jacobi (2020) onderzocht wat de meest voorkomende oorzaken voor de tuchtrechter waren om accountants de afgelopen tien jaar te berechten.

Tabel 1 betreft een frequentietabel van de meest voorkomende begrippen in de tuchtrechtuitspraken van 2019. Een voorbeeld van deze begrippen is zorgvuldigheid. Figuur 1 betreft een weergave van de frequenties waarmee het woord 'zorgvuldigheid' voorkomt in de tuchtrechtuitspraken over de periode 2010 – 2019.

Tabel 1 Frequentietabel tuchtrechtuitspraken 2019

Figuur 1 Frequentietabel 'Zorgvuldigheid' tuchtrechtuitspraken (2010 - 2019)

Grote conceptuele begrippen resulterend in 'Audit Quality'

Uiteindelijk zie je dat de tuchtrechter in beginsel niet valt over kleine details. In het merendeel van de gevallen gaat het om 'grote' conceptuele begrippen, zoals integriteit, objectiviteit, zorgvuldigheid e.d. Begrippen die door het maatschappelijk verkeer sterk verbonden worden met kwaliteit. De discussie over de vraag wat Audit Quality is, is al decennia, maar ook heden ten dage uiterst actueel. Kijk bijvoorbeeld maar eens naar de door Minister Hoekstra ingeschakelde kwartiermakers. Al hun vijf taken hebben direct of indirect te maken met kwaliteitsverbetering.

1. **Algemeen** (aanjagen van alle aanbevelingen uit CTA)
2. **Audit Quality Indicators [AQIs]** (inzichtelijk maken kwaliteit wettelijke controles)
3. **Structuurmodellen** (in kaart brengen effecten: audit only, joint audit en opzetten experiment intermediair model)

4. **Cultuur** (duurzaam borgen ingezette cultuurverandering)
5. **Verbeteren kwaliteit** (meer aandacht voor fraude, (dis)continuïteit en stimuleren innovatie)

Endogeen of exogeen?

De kwaliteit van accountantsdiensten is een perceptie van enerzijds de leveranciers van deze diensten, de accountants, maar anderzijds ook van de gebruikers en van alle andere betrokkenen (het maatschappelijk verkeer). Invloeden van binnenuit (endogeen) en van buitenaf (exogeen) zijn bepalend voor de volgens 'ons' geleverde kwaliteit en volgens 'anderen' gepercipieerde (ontvangen) kwaliteit. Hoe overbruggen we de afstand tussen deze endogene en exogene factoren?

Veel financials en zeker accountants zijn uit hetzelfde hout gesneden. Dit soort mensen wordt veelal gekenmerkt door begrippen als: kwantitatief, feitelijk, formeel, analytisch en kritisch. Studenten die een carrière in de accountancy ambiëren, volgen vakken als algemene economie, wiskunde, statistiek en bedrijfseconomie. Een vak als filosofie zal niet het eerste zijn waar een student accountancy aan denkt. En toch is het de vraag of we dit met zijn allen niet toch normaal moeten gaan vinden. Wat kunnen wij financials van de filosofen leren en hoe kunnen we een brug slaan tussen endogeen en exogeen in dezen?

Het maatschappelijk verkeer heeft niet noodzakelijkerwijs een academische opleiding gevolgd en al zeker niet per definitie de 'harde' bètavakken gevolgd. Binnen het filosofisch domein worden vragen opgeworpen die wij ons als accountants ook eens vaker zouden moeten stellen. Voorbeelden hiervan zouden kunnen zijn (Filosofie voor dummies, Tom Morris, 2019):

- Wat is goed, een eerste benadering van ethiek en moraliteit;
- De behoefte aan bewijs; en
- De klassieke kunst van de twijfel.

Zou filosofie of antropologie kunnen bijdragen aan een meer eenduidige begripsbepaling van Audit Quality? Wie pakt deze handschoen op?

Eric J.H.J. Mantelaers RA CISA
CICISO (L) is hoofd Bureau
Vaktechniek en audit partner
RSM Nederland Accountants N.V., docent accountantsopleiding
Maastricht University, lid van het lectoraat van Zuyd Hogeschool
'Optimaliseren Kennisintensieve Bedrijfsprocessen' en PhD fellow
Open Universiteit.

Dr. Ir. Martijn M. Zoet (R) is als lector verbonden aan het lectoraat van Zuyd Hogeschool 'Optimaliseren Kennisintensieve Bedrijfsprocessen'. Tevens is hij als Managing Partner verbonden aan EDM-Competence Centre. De auteurs hebben dit artikel geschreven op persoonlijke titel.